

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA ONA TILIDAN BERILADIGAN MASHQLAR TURLARI

Bayimmetova Feruza Qodirovna

*Xorazm viloyati Gurlan tumani 30-umumiy o'rta ta'lim maktabining
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darsliklari tahlili haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: o'quvchi, ona tili, sinf, darslik, tahlil, mashq.

Istiqlol tufayli xalqimiz yangi tarixiy davrga qadam qo'ydi. Bu esa, o'z navbatida, ta'lim tizimiga, jumladan, boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitishning maqsad va vazifalariga yangicha yondashishni taqozo etadi. "Ta'lim to'g'risida"gi hamda Xalq ta'limi vazirligining yangi darsliklar avlodini yaratish to'g'risidagi qarori va talablaridan kelib chiqib, boshlang'ich sinflar uchun mo'ljallangan yangi ona tili darsliklari nashr qilinmoqda. Ushbu darsliklar oldiga bir qator talablar qo'yilmoqda. Darsliklarning yangi avlodi, avvalo, unda berilgan o'quv topshiriqlari o'quvchini faol ishlashga, shuningdek, mustaqil va ijodiy fikr yuritishga o'rgatadigan shaklda tuzilmog'i zarur. Hozirda amaldagi boshlang'ich sinf ona tili darsliklari zamon talablariga javob beradimi degan savolga javob izlash maqsadida mazkur darsliklarni tahlil qilamiz. Boshlang'ich sinf ona tili darsliklarini tahlil qilishda prof. A.G'ulomov va H.Ne'matovlar tomonidan ishlab chiqilgan tasnifga tayanamiz. Ushbu tasnifga ko'ra darslikdagi mashqlar o'quvchilarni izlanishga o'rgatish jihatidan quyidagi guruhlariga ajratiladi:

1. Qayta xotirlash tipidagi mashqlar.
2. Qisman izlanuvchanlik tipidagi mashqlar.
3. Ijodiy mashqlar.

Darsliklarida o'quvchini mustaqil ishlash, fikrlashga undovchi ijodiy xarakterdagi mashqlar nihoyatda oz miqdorni tashkil qiladi.

Shuni unutmaslik kerakki, topshiriqlarda barcha o'quvchilar oldiga qo'yilgan talab bir xil, ammo o'quvchilarning saviyasi bir xil emas. Tabiiyki, topshiriqlarni hamma bir xilda to'g'ri bajara olmaydi. Bunday holda qo'shimcha topshiriqlar berish orqali mashq shartini soddalashtirish yo'li bilan o'quvchilarni qiziqtirish mumkin

O'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda ular nutqini narsa va shaxslarni bildirgan so'zlar bilan boyitish ham muhim rol o'ynaydi. Birinchi sinfda narsa va shaxsni bildirgan so'zlar haqida tushuncha berishda o'quvchilar faolligiga asoslanish lozim. Chunki ular narsa va shaxs nomlarini bildirgan so'zlarni o'zlashtirishga savod o'rgatish jarayonida tayyorlangan. Predmetlarga qarab ularning nomlarini aytishgan.

Bundan tashqari o'qituvchining "Bu nima?", "Bu kim?", "Kim ishdan qaytdi?", "Kim ertalab maktabga yo'l oldi?" kabi savollaridagi «kim», «nima» so'roq so'zlari o'rniga shaxs, narsa nomlarini qo'yib javob berishgan. Shuning uchun ham savod o'rgatish jarayoni predmet bildirgan so'zlar ustida ishlashning birinchi bosqichi sanaladi.

Bundan tashqari pedagogik faoliyatim davomida bir qancha topshiriqlar tizimini topib, ulardan foydalanib bir qancha yaxshi natijalarga erishganman. Bulardan amaliy mashg'ulotlar paytida, bo'lim yuzasidan takrorlash darslarida foydalanilsa o'quvchilar bilimlari yanada mustahkamlanadi degan umiddaman. Shahar, daraxt, o't, baliq, badiiy asar nomlarini aralash keltirilgan so'zlar guruhi ichidan ajratib aytish yoki yozishga yo'naltirilgan mantiqiy mashqlar ham yaxshi natija berishi mumkin. Masalan, "beda", "laqqa", "she'r", "ertak", "o'rik", "chinor", "sazan" va hokazo. "U kim? Bu nima?" didaktik o'yin

Stol ustiga ber nechta predmetlar qo'yiladi. O'qituvchi o'quvchilarga shu predmet haqida fikrlarni bildiradi o'quvchilar bu predmet nomini topishlari kerak bo'ladi.

Ma'lumki, grammatik tushunchalar muammoli izlanish metodi asosida shakllantirilsa, uzoq vaqt esda saqlanadi. Har bir mavzuni tushuntirishda o'quvchilar matnni o'qish, yozish va tahlil qilish orqali o'z fikr-mulohazalarini aytishi kerak. Ularning fikr-mulohazalari darslikdagi nazariy tushunchalar yoki o'qituvchining izohi yordamida tasdiqlanadi. Masalan, 313-mashq (129-bet)ni bajarish jarayonida o'quvchi sifat so'z turkumiga doir so'zlarning yozilishini kuzatadi, taxlil qiladi va "Belgini kuchaytirib va ozaytirib ko'rsatadigan sifatlar qanday yoziladi?" savoliga javob qaytarish uchun izlanishga majbur bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda tilning fonetikasi ham, leksika, morfologiya va sintaksis ham gap, matn asosida o'zlashtiriladi. So'zning ifodalaydigan ma'nosi ham gap tarkibida oydinlashadi. So'z turkumlarining tildagi roli va vazifasi ham gap tarkibida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan boshlang'ich sinflarda har bir til hodisasi gap va matn tarkibida o'rganilishi maqsadga muvofiq.

Gaplarda so'zlarning sintaktik munosabati gap bo'laklarini belgilab beradi. Gap bo'laklari gapni shakllantiradi. Gap bo'laklaridan bosh bo'laklar 2-sinfda amaliy o'rgatiladi. 3-sinfda amaliydan elementar nazariy tushuncha sifatida o'rganishga o'tiladi. bilib oladilar. Gap bo'laklarini o'rgatish jarayonida hozirgi zamonga mos holda, xalqaro baholash dasturlari talablari doirasida ish olib borish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Fuzayilov S, Xudoyberganova M, Yo'ldosheva Sh. 3-sinf uchun ona tili darslik Toshkent: "O'qituvchi", 2022.-152bet
2. Hamroev A. R. Modeling activities of teachers when designing creative activities of students //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2019. – T. 2019.

3. Kamroev A. STUDENTS' CREATIVE ACTIVITIES IN DESIGNING MOTHER TONGUE EDUCATION //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 7. – С. 285-296.

4. Adizov B. R., Khamroev A. R. Modeling activities of teachers when designing creative activities of students //Ilmiy xabarnoma. – С. 69.

5. Azimov Y. Hamroyev A //Husnixat va uni oqitish usuliyoti (Maruza matnlari). – 2003.

6. Хамраев А. Моделирование деятельности учителя при проектировании творческой деятельности учащихся //Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – 2018. – №. 2. – С. 23-26.

7. ҲАМРОЕВ А. БОШЛАНҒИЧ СИНОФ ОНА ТИЛИ ТАЪЛИМИДА ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ ЛОЙИҲАЛАШТИРИШ МЕТОДИК МУАММО СИФАТИДА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 1. – №. 1.

8. Hamroyev A. R. Designing students' creative activity in primary school mother tongue education as a methodological problem //Middle European Scientific Bulletin. – 2021. – Т. 11.